

Kaarlo Pere

Erään aatelissuvun vaiheista Kauhajoella

Kauhajoen Joulu 1959

Kravut ja aatelismiehet eivät menesty Pohjanmaalla», sanoi Zakris Topelius aikanaan. Mistä lienee »satusetä» tällaisen päähänpiston saanut. Satua se ainakin on. Molempia on täällä ollut runsaasti, ja ovatpa viihtyneetkin. Sekä kravut että aatelismiehet ovat kyllä nykyään vähenemään päin, Inutte niin on muuallakin. Etelä-Pohjanmaalla on vaikuttanut useita aatelissukuja, jotka ovat myös tehokkaasti olleet mukana maakunnan taloudellisen, yhteiskunnallisen ja kulttuurielämän kehittämisessä. Olihan täällä esim. 1700 ja 1800 luvulla useita aatelisia maaherroja, jotka olivat hyvin suosittuja ja pontevia lääninisiä. Tiedetään myös, mikä merkitys on ollut aatelisilla Wasastjerna ja Björkenheim suvuilla maakunnassamme.

Carl Wilhelm v. Schantz, kunnallisneuvos

Myös Kauhajoella on lähes vuosisadan vaikuttanut aatelissuku, jonka merkitys tuntuu täällä vieläkin, vaikka itse suku onkin jo ollut puolen vuosisataa poissa. Vanha von Schantz -suku asusti Kauhajoella melkein koko viime vuosisadan ja alun nykyistäkin vuosisataa. Lieneekin syytä lyhyesti tätä mainehikasta vanhaa sotilassukua esitellä, koska nuorempi polvi ei siitä juuri mitään enää tiedä. Von Schantz -suku, kuten kyllä yleensä tiedetäänkin, omisti täällä Yli-Knuuttilan laajan tilan vuodesta 1815 aina vuoteen 1903. Suvun ensimmäinen edustaja Kauhajoella oli kapteeni Berndt Ludvig v. Schantz, kuuluen 6-miehiseen veljessarjaan, joka kokonaisuudessaan otti osaa Suomen sotaan 1808-09. Näistä veljeksistä 2 kuuluen Porin rykmentin upseereihin osallistui Kauhajoen taisteluun. Yli-Knuuttilan tuleva isäntä sensijaan kuului Viaporin linnoituksen upseereihin Adlercreutzin rykmenttiin ja joutui Venäjälle muutamaksi vuodeksi sotavankeuteen linnoituksen surullisen kuuluisassa antautumisessa. Palattuaan kotimaahan hän todennäköisesti veljiltään kuuli, että täällä on taloja saatavana halvalla hinnalla, koska sota oli myllännyt Kauhajoen pahan kerran osan isännistä riippuessa hirsipuussakin. Yli-Knuuttilan talokin oli poltettu perustuksiaan myöten samalla kertaa kuin kirkkokin, siis vähän myöhemmin kuin muu Kauhajoki. V. Schantz -suku oli tuohon aikaan hyvin maahenkistä sukua. -Mainitut 6 veljestä olivat syntyneet Mouhijärvellä Selkeen everstin puustellissa, joka nykyään on laidunkoeasemana. Myöhemmin veljesten isä everstiluutnantti Anton v. Schantz siirtyi Hämeen rykmenttiin ja asettui Vesilahdelle Palhon kartanoon, joka oli Yli- Knuuttilan tulevan isännänkin kasvupaikkana.

Niinkuin jo mainittiinkin osti kapteeni Berndt Ludvig v. Schantz Yli-Knuuttilan suuren tilan v. 1815. Ja niin alkoi tämän vanhan v. 1693 Ruotsissa aateloidun suvun historia Kauhajocila. Nykyään elävät suvun jäsenet polveutuvatkin melkein kaikki juuri tästä ensimmäisestä Kauhajoen Schantz'ista, hänellä oli 9 lasta. Mielenkiintoista olisi kuvaila koko suvun vaihteita täällä, mutta rajoitetun tilan vuoksi käsittelen lähemmin vain Kauhajoen kannalta tärkeimmän suvun jäsenen, kunnallisneuvos Carl Vilhelm v. Schantz'in toimintaa. Häneen myös päättyi suvun historia Kauhajoella. Hän syntyi Kauhajoella Yli-Knuuttilassa v. 1844 Axel Vilhelm v. Schantzin ja Auroora Johanna Halleniuksen poikana. Isä oli vuollen vanhana tullut Kauhajoelle. Carl v. Schantz oli siis oikea pesunkestävä kauhajokinen, eikä mikään »verenkuljettama». Hän aloitti kolmannen polven v. Schantz -sukua Kauhajoella, ja kuten sanottu, häneen se myös täällä päättyi. Kunnallisneuvos v. Schantz oli kaksi kertaa naimisissa. Ensimmäinen rouva oli Olga Elisabeth Berg, joka kuoli jo muutaman vuoden avioliiton jälkeen v. 1881. Toinen rouva oli Ilmajoelta Alma Josefina Könni, jolloin sukuun jo tuli sakeampaa maataisvertakin, joskin mahtavaa ja rikasta, saviaatelia. Lapsia oli kaikkiaan 7.

Yli-Knuuttilan viimeinen aatelisisäntä oli hyvin värikäs hahmo, suuri maailmanmies, puuhakas ja erinomaisesta vieraanvaraisuudesta tunnettu. Hän antoi Kauhajoen seurapiirien elämälle eloa ja loistoa, mutta tuli myös erinomaisesti alhaisempien kanssa toimeen. Monen monet hauskat kaskut tunnetaan tästä maalaisaateliston hienosta edustajasta. Hän ei kunnallisissakaan asioissa sulkeutunut kuoreensa, ylhäiseen yksinäisyyteen, vaan otti ponnekkaasti osaa kunnan ja seurakunnan asioihin. Hänellä olikin niissä suuri vaikutus, mikä onkin luonnollista, koska hänellä oli paljon mantaalia, ja siitä myös riippui suuresti vaikutusvalta kuntakokouksessa. Mutta kyllä hänellä näyttää olleen huomattavasti kykyäkin jättäen muut silloiset Kauhajoen kunnan miehet varjoonsa.

Yli-Knuuttila, nykyään kunnalliskoti.

Kunta osti sen vuonna 1903

Carl v. Schantz toimi Kauhajoen kunnallislautakunnan ensimmäisenä esimiehenä raskaiden nälkävuosien ajan 1867-69. Tämä aika on ollut Suomen myöhemmän historian yksi kaikkein raskaimpia. Tuhansien nälkään nääntyvien kerjäläisten laumat olivat silloin liikkeellä. Käsitämme minkälainen taakka oli silloin kunnallislautakunnan esimiehen harteilla. Kerrotaan, että Yli-Knuuttilan ison renkituvan lattialla jatkuvasti lepäsi kymmeniä nälästä voimattomia kerjäläisiä, joita isännän toimesta ruokittiin. Myöhemmin valittiin Carl v. Schantz vielä arvokkaampaan kunnalliseen toimeen. Hän oli nimittäin vuosina 1876-85 10 vuotta

kuntakokouksen puheenjohtajana. Pitkän ajan hän myös edusti Kauhajokea pitäjänkokouksissa Ilmajoella. Eikä Kauhajoki varmaankaan olisi voinutkaan edustavampaa miestä sinne lähettää. Näillä matkoilla sieltä sitten lienee rouvakin löytynyt. Innokkaasti puuhasi Yli-Knuutilan isäntä myös kansakoulua pitäjään. Sitä varten hän lahjoitti 2 tynnyrinalan suuruisen tontinkin, jossa Kirkonkylän kansakoulu on vieläkin. Tämä oli suurenmoinen lahjoitus tuona aikana. Ja vaikka v. Schantz -suku on kautta aikojen ollut melko ruotsalaismielinen, todistaa tämä, että Carl v. Schantz toden teolla harrasti suomalaisen kulttuurin kehittämistä. Onkin luonnollista, että hän sitten pitkän ajan toimi kansakoulun johtokunnassa. Erittäin innokkaasti näyttää tämä monitoiminen mies myös puuhanneen urkuja Kauhajoen kirkkoon. Hän oli n.s. urkukomitean puheenjohtajana. Ja niinpä sitten saatiinkin urut Kauhajoen kirkkoon v. 1874. Hän häärsi myös jo Suupohjan radan kimpussa, vaikka rata saatiinkin vasta tällä vuosisadalla. Pitkä luettelo tulisi, jos kaikki luottamustoimet mainittaisiin, jotka tämän miehen osalle lankesivat. Kuvaavana esimerkkinä siitä, että häntä käytettiin kaikenlaisten pienten tehtävien suorituksessakin, mainittakoon, että hänet pantiin valvomaan sen tien rakentamista, joka maantieltä vie Kirkonkylän kansakoulun pihaan. Hänen istuttamiaan lienevät ne koivut, jotka nyt mahtavina tietä reunustavat.

Kunnallisneuvoksen siihen aikaan varsin arvokas arvonimi kuitenkin lienee tullut tälle puuhakkaalle kunnallismiehelle jonkun verran salamyhkäisesti. Kauhajoen kunnalla ei liene siihen paljonkaan osuutta. Ainakaan ei siitä pöytäkirjoissa mitään mainita. Kerrotaan - tämä ei siis perustu historiallisiin lähteisiin -että Yli-Knuutilassa, jossa yleensä kävi paljon vieraita, oli taas kerran eräs hyvin vaikutusvaltainen herra pääkaupungista, jota schantzilaiseen tapaan kestittiin ylitsevuotavaisesti. Muutaman viikon perästä sitten maanviljelijä Carl Vilhelm v. Schantz sai kunnallisneuvoksen arvonimen. Vaikka Kauttajoen kunta ei tähän nimitykseen millään tavalla osallistunutkaan, oli titteli varmaan hyvin ansaittu. Vähemmistäkin ansioista on arvonimiä jaettu.

Kunnallisneuvos v. Schantz hoiteli myös laajoja taloudellisia tehtäviä. Maataloudellisen koulutuksen hän oli saanut Ruotsissa. On luonnollista, että laajan maatilan hoito vei runsaasti aikaa. Sen lisäksi hänellä oli suurehko höyrysaha siinä, missä nykyään puhutaan vanhasta toriplassista. Oli myös mylly, joka vieläkin tunnetaan Knuutilan myllynä. Ja mikä ihmeellisintä kunnallisneuvos oli myös kauppias. Pääkauppa oli nykyisen Kansallis-Osake-Pankin konttorin paikalla, ja lisäksi oli sivumyymälöitä, aivan kuin nykyään osuuskaupalla. Tämä kauppiashomma on todisteena miehen ennakkoluulottomuudesta. Aatelismies kauppiana! Jos suvun esi-isä 1600-luvulta, kamariherra Johan Eberhard v. Schantz ja ylhäisaatelinen esiäiti kreivitär Eva Katarina Leijonstedt olisivat voineet tämän nähdä Tukholman Marian kirkon hautakappelin seinien läpi, olisivat he varmaan olleet syvästi närkästyneitä pojanpojanpojanpoikansa touhuista. Sotilas tai suurmaanviljelijä olivat siihen aikaan vain aatelismiehelle sopivia ammatteja. Vähää ennen vuosisadan vaihdetta perusti kunnallisneuvos v. Schantz myös meijerin Filppulan kylään. Kansa sanoi tätä »kiusameijeriksi». Siitä ei kyllä tullut pitkäaikaista. Kunnallisneuvos joutui riitaan Mattilan meijerin kanssa ja perusti oman. Tämä oli niitä harvoja tapauksia, jolloin kunnallisneuvos näytti, että on sitä, millä »jyllätä».

Tuli sitten vuosisadan vaihde. Keisarillisen Venäjänpuristava ote Suomeen tiukkeni. Bobrikoffin aika saattoi mielet levottomiksi. Kunnallisneuvos v. Schantz tunsu vanhenevansa, ja niin hän päätti myydä tilansa ja laitoksensa. Lapsetkaan eivät tunteneet kiinnostusta maataloutta kohtaan, osa lapsista oli kyllä vielä hyvin nuoriakin. Kaupungin mukavuudetkin ehkä houkuttelivat. Tilansa myynnissäkin osoitti kunnallisneuvos suurenmoista avarakatseisuutta ja valistunutta mieltä. Päätilan hän nimittäin möi Kauhajoen kunnalle v. 1903- kunnalliskodiksi eli vaivaistaloksi, kuten silloin sanottiin. Kauppahinta oli 60.000 mk. Kauppaa tehdessään oli kuntakokous melkein yksimielinen.

Näin loppui v. Schantz -suvun suoranainen historia Kauhajoella. Välillisesti se vieläkin jatkuu. Saihan kunta täten haltuunsa maa-alueen, jolla kunnalliselämän jatkuvalle kehitykselle on mitä suurin merkitys. Ja onhan kunnalliskodin päärakennus sama, jossa v. Schantzin sukuun kuuluneet herrat ja rouvat ovat aatelistaa Kauhajoella edustaneet. Ehkä on syytä vielä mainita, että Yli-Knuutilan ensimmäisen isännän Berndt v. Schantzin sisar, mamselli Otteliana v. Schantz solmi avioliiton kauhajokisen maanviljelijän kanssa. Vaikka avioliitto päättyikin traagillisesti avioeroon, jäi siitä kuitenkin poika, jonka jälkeläisiä vielä asuu Kauhajoella. Niin että pisara v. Schantzin sinistä verta kyllä vielä täällä virtailee.